

Vaikų ir savanorių neformalios sąveikos poveikis vaikų santykiams su kitais asmenimis

Eugenijus Dunajevus, Jolita Buzaitytė Kašalynienė

(Vilniaus universitetas)

Kas paskatino atlikti tyrimą ir kaip buvo susidomėta šia tema

Prieš kelerius metus autorius buvo pakviestas savanoriu į organizaciją SOTAS, kuri tuo metu vykdė projektą „Vaikų iš globos įstaigų reintegracija į visuomenę“. Projekto metu buvo aktyviai dirbama su vaikais iš 4-tos internatinės mokyklos. Asmeninių pokalbių metu vaikai daug pasakojo apie savo sunkumus ir ypač apie problemas, kai artėja laikas išsikraustyti iš internato. Bendraujant su vaikais tapo aišku, kad jie yra visiškai nepasiruošę gyventi ne internate. Tai paskatino susidomėti vaikų iš globos įstaigų integracija į visuomenę ir buvo prieita prie minties, kad tik stipri sąveika su žmogumi ne iš internato gali padėti vaikams adaptuotis visuomenėje. Ši mintis yra grindžiama įvade. Vėliau buvo dirbama pagal šį modelį – buvo sudaromos sąlygos vaikų ir savanorių (žmonių ne iš internato aplinkos) sąveikai. Sąveikos tikslas yra vaiko psichosocialinis (turima psichosocialinė būseną įvardijama kaip *habitus*) pokytis (keičiasi ir savanoris), kad vaikas galėtų funkcionuoti visuomenėje. Psichosocialinis pokytis parodo sąveikos poveikį. Sąveikos poveikis buvo tiriama per vaiko socialinio tinklo pokyčius. Kuo daugiau vaiko socialiniame tinkle atsiranda savanorio socialinio tinklo elementų, tuo sąveikos poveikis yra didesnis. Apie tai kalbama tyrimo metodikoje.

Įvadas

1. Vaikų iš globos įstaigų sunkumai

Įvairiais tyrimais nustatyta, kad vaikai, palikę globos įstaigas, patiria daug sunkumų. Vaikai patys kalba, kad kai jie bus priversti palikti globos įstaigą, tai eis į Karijotiškes (šiukšlynas) arba į gatvę (prostitucija). Kaip teigė vienos internatinės mokyklos auklėtiniai, nemažai merginų, kurios baigė internatą, dabar dirba prostitutėmis (neformalūs pokalbiai su ketvirtosios internatinės mokyklos vaikais).

N. Trinskytė (2002), remdamasi savo tyrimo duomenimis, teigia, kad vaikai iš globos institucijų nėra gerai pasirengę savarankiškam gyvenimui. Su tokia pozicija sutinka ir C. Sutton (1999), kuri teigia, kad iš globos įstaigų išeinantiems žmonėms nedelsiant reikia paramos tinklų.

Didelėje vaikų globos institucijoje (internate) nėra lengva sudaryti sąlygas ne tik sklandžiam, bet ir būtinam pažintinės, emocinės ir socialinės raidos vyksmui. Vaiko socializacijos procesas ir jo psichosocialinė raida yra tiesiogiai priklausomi nuo vaikų socialinių ryšių ir santykių. Anketinė apklausa tiek mokykloje, tiek vaikų globos namuose parodė, kad globos namų auklėtinių socialiniai įgūdžiai yra žemo lygio (R. Salickaitė, 2002). Socialiniai įgūdžiai – tai asmens veiklos būdai (įgūdžiai) siekiant gėrybių arba gerovės to asmens aplinkoje (sociume). Veiklos būdų mes mokomės per santykius, todėl akivaizdu, kad internatinių vaikų socialiniai įgūdžiai yra žemesni, nes jie neturi socialinių ryšių, kurie skatintų atitinkamus socialinius įgūdžius.

Net neuropsichologiniai rodikliai skiriasi. Tyrimai rodo: tarp globos institucijoje ir šeimose augančių ir darželį ar mokyklą lankančių vaikų yra reikšmingas skirtumas tarp nervingumo lygių – nervingesni yra institucijose augantys vaikai (G. Raslavičienė, 2001). Taip pat instituciniai vaikai yra agresyvesni, dažniau pasižymi prieštaraujančiu neklusnumu, per dideliu aktyvumu, yra sulėtėję jų kognityviniai procesai.

Problema, kaip buvo jau minėta, glūdi pačioje globos įstaigoje ir, be abejo, ją kuriančioje ir išlaikančioje visuomenėje. Globos institucija neužtikrina adaptyvios socializacijos savo globotiniams. Adaptyvios socializacijos neužtikrinimas – tai globos institucijų nepakankamai efektyvaus darbo rezultatas. To priežastys yra globos institucijų problemos. Pagal N.Trinskytės (2002) tyrimo duomenis, pagrindinės globos institucijų problemos yra lėšų trūkumas, darbuotojų žinių trūkumas, vaikų užimtumo nepakankamas organizavimas, kai kurių paslaugų ir specialistų trūkumas. Tačiau šio darbo autoriai mano, kad išsprendus šias problemas vaikai nebus adaptyviai socializuojami. Šis teiginys bus aptartas tolesniuose skyriuose.

2. Sunkumų priežastys

Šiais laikais problemų patiria visi jauni žmonės nepriklausomai nuo to, ar asmuo turi gerai jį socializuojančią aplinką ar ne. Tačiau globos institucijų vaikams šios problemos aštresnės, nes jie neturi juos palaikančių santykių sistemų. Pirmiausia tai identiteto problema. Iš čia kyla jaunimo nesidomėjimas ir pasyvumas bei apatija. Dabartinėje visuomenėje yra daug sunkiau atsakyti į klausimą, kas aš esu, nei bet kada anksčiau. Pirmiausia už identitetą yra atsakingos kultūros, kurios teikia priemonės identitetui rasti (A. Melucci, 1992).

2.1. Kultūros nulemti sunkumai. Dabartinė visuomenė labai skiriasi nuo tradicinių visuomenių. Pirmiausia individai daugiau nebeprisiklauso vienai grupei ar bendruomenei. Individas yra daugelio grupių narys (mokykla, draugai, tėvai, neformalus ugdymas). Sutrumpėjo laikas, praleidžiamas jose, o tai rodo, kad santykiai grupėje nėra tokie gilūs kaip kad tradicinėse visuomenėse. Kadangi gili tarpasmeninė sąveika yra labai nepatogi dėl to, kad sąveikaujama labai daug ir su vis skirtingomis grupėmis, tai gilus kito pažinimas tampa nereikalingas. Asmenys vertina vienas kitą pagal tai, ką mato ir kam nereikia daug laiko ir asmeninės atsakomybės. „Kiti“ vertinami pagal jų elgesį ir išvaizdą. Žmogus yra tai, kaip jis atrodo, elgiasi, todėl svarbus tampa vartojimas (kokiais drabužiais rengiamasi, koks maistas valgomas, ar vartojami narkotikai, kokia mašina važinėjama) (A. Melucci, 1992).

Šių dienų visuomenė kuria labai daug galimybių veikti, eksperimentuoti, kas yra nepalyginama su bet kuria prieš tai buvusia visuomene ar kultūra. Tokiu būdu atsiveriančios galimybių platumos siūlo jaunimui galimybę tapti bet kuo. Toks neapibrėžtumas sukelia sumišimą – žmogus nežino, nei kas yra gerai, nei kas yra blogai, o tai jau stiprių sutrikimų priežastis, todėl žmonės yra priversti rinktis tam tikrus atskaitos taškus ir priimti tam tikrą pastovų identitetą, ir tokiu būdu įgaunamas kažkoks stabilumas – ne taip gąsdina neapibrėžtumo baimė. Tam, kad pasiektume tam tikrą apibrėžtumą, mums reikalingi gilūs tarpusavio santykiai, kad mes galėtume vertinti, kas yra gerai, o kas yra blogai reaguodami į kitą asmenį.

Sunkumai įgyjant išsilavinimą, vėliau įsidarbinimo problemos, įsikūrimo problemos – visa tai kuria jaunimo priklausomybę nuo tėvų. Dėl ateities neapibrėžtumo vaikai lieka pas tėvus. O ką daryti iš globos įstaigos išėjusiam jaunimui?

2.2. Socializacijos nulemti sunkumai. Visas mūsų socialinis elgesys yra socializuotas per socialinius institutus (šeima, mokykla, draugai, reikšmingi „kiti“). Atitinkamai socializuotas elgesys – tai mūsų atitinkamai socializuoto mąstymo pasekmė. Nesigilindamas į intelekto kilmę, autorius tik pažymi, kad intelektas yra tiesiogiai susijęs su mūsų socialine būtimi (M. Rosenberg, 1988). Socializuotas elgesys vadinamas *habitus*, arba įpročiu. Sąvoka *habitus* apibūdina socialinį elgesį be sąmoningos jo kontrolės, ir jis nėra objektyvuojamas (į veiksmą žvelgiama iš šalies) arba kritikuojamas. *Habitus* – strategiją generuojantis principas, įgalinantis veikiančiuosius susidoroti su nenumatytais ir nuolat kintančiomis aplinkybėmis, patvarių ir transponuojamų dispozicijų sistema, kuri, sujungdama buvusius patyrimus, kiekvieną akimirką funkcionuoja kaip suvokimų, supratimų ir veiksmų matrica ir leidžia siekti įvairiausių tikslų (P. Bourdieu, 2003). Objektyvacija ir iš to išplaukianti kritika atsiranda, kai

iškyla socialinio elgesio atlikimo prasmės klausimas. Pvz., žmogus mokosi trylika metų (dvylika mokykloje ir vienerius universitete) ir staiga jam kyla klausimas „kodėl aš mokausi?“, ir metęs mokslus išvažiuoja į Afriką slaugyti sergančiųjų AIDS.

Habitus gali tarpusavyje stipriai skirtis. Pvz., du abiturientai. Vienas iš jų intensyviai mokosi, nes nori įstoti į VU Teisės fakultetą, o kitas yra susirūpinęs, kaip pašalinti konkurentą vietinėje marichuanos rinkoje. Šie abiturientai gerokai tarpusavyje skiriasi, nors jie mokosi vienoje klasėje ir yra kaimynai bei vienodo amžiaus. Skiriasi juos socializuojantys socialiniai institutai. Tas, kuris nori stoti į teisę, yra silpnas fiziškai, jo tėvai yra dori visuomenės piliečiai, kurie myli savo vaiką. Abiturientas mato, kad jo tėvai daug dirba, tačiau yra laimingi, ir jis seka jais. Save ateityje jis mato kaip diplomuotą teisininką, kuris turi panašią šeimą į tą, kurioje jis dabar gyvena. Kitas abiturientas, kuris yra užsiėmęs konkurento problema, yra taip pat silpnas fiziškai ir turi nedidelę fizinę negalią, jo tėvai yra asocialūs asmenys, kurie didžiąją savo gyvenimo dalį mato per stikliuko prizmę. Kadangi abiturientas neįjutė stipraus ryšio su savo šeima, tai socialinius ryšius rado kiemo gaujoje. Gauja gyvena šia diena ir malonumo principu, todėl jis savo ateities neišivaizduoja, o siekia trumpų malonumų, kuriems įgyvendinti reikia pinigų. Geras būdas prasimanyti pinigų yra žolės pardavinėjimas, o ir ji pati teikia malonumą. Iš šio pavyzdžio galima matyti, kad priklausomai nuo socializuojančių institutų ypatybių priklauso mūsų socialinis elgesys.

2.3. Socializacijos teorija. Socializacija – tai visą gyvenimą trunkantis socialinių sąveikų procesas, per kurį mes gauname žinias, vertybes, elgesio modelius (James W. Vander Zanden, 1990).

Socializacija būna pirminė ir antrinė. Pirminė socializacija – informacija ir įgūdžiai reikalingi kasdieniame gyvenime nuo valgyimo iki vertybių (James W. Vander Zanden, 1990). Individas gimsta tarp tam tikrų socialinių institutų, kur yra reikšmingi „kiti“, atsakingi už jo socializaciją. Reikšmingi „kiti“ atrenka tam tikrus socialinės tikrovės aspektus pagal jų pačių užimamą padėtį socialinėje tikrovėje. Vaiko tapatinimasis su reikšmingais „kitais“ vyksta per sąveikos procesą. Vykstant pirminei socializacijai, neįmanoma rinktis reikšmingų „kitų“. Sociumas vaikui pateikia iš anksto apibrėžtų reikšmingų „kitų“ tinklą, ir jis privalo pripažinti juos tokius, kokie jie yra, be galimybės rinktis ką nors kita. Vaikas gali žaisti šį žaidimą entuziastingai arba niūriai pakludamas (Berger; Luckmann, 1999). Internatiniams vaikams reikšmingi „kiti“ yra kiti internato auklėtiniai, auklėtojai ir mokytojai, tėvai ar giminės (jeigu yra). Antrinė socializacija – tai yra socialinio vaidmens (tėvo vaidmuo, sutuoktinio vaidmuo, socialinio darbuotojo vaidmuo) socializacija (James W. Vander Zanden, 1990). Vaidmens socializacijos lygiai pavaizduojant sutuoktinio vaidmenį:

- eksperimentuojama su naujo vaidmens elgesio modeliais (vyro ir moters elgesys iki santuokos);
- aplinkos pritaikymas naujam vaidmeniui (atsiskyrimas nuo draugų, šeimos, savo būsto įsigijimas);
- perėjimo apeigos (vestuvės).

Antrinės socializacijos metu perimama informacija nėra taip griežtai nulemta artimiausių reikšmingų „kitų“ – individas gali rinktis, kokias santuokos ypatybes perimti (būti ištikimam ar ne). Internato auklėtiniui reikšmingi „kiti“ antrinės socializacijos metu yra tėvai ar giminės (jeigu yra), draugai, auklėtojai ar mokytojai, tačiau dažniausiai kontaktas nutrūksta, o naujoje mokymosi įstaigoje retai kada mezgami gilūs tarpusavio santykiai.

Globos institucijos auklėtinio pirminė socializacija vyksta per sąveiką su reikšmingais „kitais“ iš globos institucijos. Vaikas perima tą socialinį elgesį, kuris yra globos institucijoje. Globos institucijoje per kartas yra susiformavęs savas socialinis elgesys. Tokia institucija yra atskiras sociumas visuomenėje. Globos institucijos socializuojamas socialinis elgesys yra delinkventinis visuomenės atžvilgiu. Aiškus įrodymas, kad globos institucijos nesugeba sėkmingai socializuoti auklėtinių, yra pačių auklėtinių aukštas nusikalstamumo lygis ir todėl atsirandantis resocializacijos poreikis.

3. Resocializacija

Resocializacija – tai tolesnė socializacijos kryptis, kuri yra priešinga prieš tai buvusiai socializacijos kryptčiai, siekiant keisti individo pasaulio suvokimą. Pati svarbiausia resocializacijos sąlyga – gilūs ryšiai su naujais reikšmingais „kitais“, kurie perduos naujos tikrovės suvokimą arba naujus *habitus* (Berger; Luckmann, 1999).

Dažniausiai resocializacijos procesas vyksta institucijoje. Resocializacijos institucijos (kalėjimai, vienuolynai, kariuomenė, psichiatrinės ligoninės ir t. t.) – vietos, kur žmonės yra izoliuoti nuo likusios visuomenės tam tikrą laiką ir kur jų elgesys yra stipriai apribotas (James W. Vander Zanden, 1990). Individa būtina atskirti nuo kitų ankstesnio sociumo gyventojų tam, kad šie nedarytų jam įtakos. Kai senoji tikrovė, kurią pažadina biografiškai reikšmingi „kiti“, tampa gundanti, svarbu užtikrinti, kad viskas, kas buvo iki tikrovės suvokimo pokyčio, dabar bus suvokiama kaip dalykai, artinę prie pokyčio, o viskas, kas vyksta po pokyčio, suvokiama kaip iš naujos tikrovės kylantys dalykai (Berger; Luckmann, 1999).

Resocializaciją galima vykdyti ir neatskiriant asmens į uždara instituciją. Kaip jau buvo sakyta, resocializacijos svarbiausia sąlyga yra gilios sąveikos su reikšmingais „kitais“, kurie yra kitokio tikrovės suvokimo socialiniai agentai.

Globos institucijų auklėtinių resocializacija gali vykti pagal tokį modelį – vaiko gyvenime atsiranda reikšmingas „kitas“, nesusijęs su globos institucija – savanoris. Jiems neformaliai sąveikaujant (nes gilios sąveikos yra įmanomos tik neformaliu kontekstu), vaikas pradeda dalyvauti reikšmingo „kito“ socialiniame tinkle ir kartu perima reikšmingo „kito“ ir jo tinklo *habitus* – vyksta socialinio mokymosi procesas. Tokiu būdu resocializaciją galime apibūdinti kaip intervenciją į neadaptivią vaiko socializacijos tėkmę.

4. Intervencija į problemą

Socialinė sąveika – dviejų ar daugiau žmonių įtaka vienas kito elgesiui per veiksmus; dalyvių abipusiški veiksmai nukreipti į tikslų pasiekimą ir to pasiekimo organizavimą; abipusiška įtaka vienas kitam per elgesį (James W. Vander Zanden, 1987).

Sąveika yra nagrinėjama per šias teorines kryptis:

- *Simbolinis interakcionizmas* (R. S. Perinbanayagam, 2003). Žmogus reaguoja ne į tiesiogiai gaunamą pojūtį, bet į tą prasmę, kurią jis tam pojūčiui priskiria. Prasmės gauname per socializaciją. Socialinė sąveika – tai vienas kito veikimas ir reagavimas į vienas kitą per simbolines prasmes.

- *Dramaturgija*. Atstovas E. Goffman (2000) teigia, kad jeigu socialinis pasaulis yra konstruojamas per jam suteikiamas simbolines prasmes, tokiu būdu pats gyvenimas yra teatras, kuriame realybė yra taip pat sukonstruota. Sąveika – tai teatras, kuriame mes esame aktoriai (išvaizda, elgesys, stilius, socialinis vaidmuo) ir žiūrovai (vertiname vieni kitų elgesį, išvaizdą, stilių, socialinį vaidmenį) vienu metu.

Socialinės sistemos elementai sąveikauja per komunikacijos procesą (M. Payne, 2000). Tarpasmeninė komunikacija – prasmės kūrimo procesas tarp dviejų ir daugiau žmonių. Kiekvienas komunikacijos dalyvis vienu metu yra ir siuntėjas, ir gavėjas. Komunikacija nėra statiška, nes praeitis lemia dabartį, o dabartis ateitį. Per komunikaciją keičiasi asmuo. Dviasmenė komunikacija turi didžiausią neformalumo laipsnį. Diadoje yra patiriami intymiausi santykiai (S. Moss, 1991).

Vaikas ir reikšmingi „kiti“ yra socialinės sistemos elementai, kurie sąveikauja per komunikaciją. Reikšmingi „kiti“ – savanoriai, kurie dalyvauja sociokultūrinėse programose su vaikais. Sąveikos eigoje tarp vaiko ir savanorio atsiranda santykiai ir todėl savanoris intervenuoja į vaiko neadaptivią socializaciją ir savimi, kaip mokymosi modeliu, vykdo resocializaciją.

Pabandysiu tai parodyti Helmuto Willke'ės (STEPP, 2003) modeliu, kuriame vaizduojama raida nuo kvazisistemos iki sistemos:

1. **Sistemos ribų sukūrimas.** Tikslas – sustiprėti dalyvaujant lauko kovoje dėl kapitalo. Ribų nustatymas ir sistemos sukūrimas gali pavykti tik tada, kai komunikacijos dalyvių skaičius ir iš komunikacijos atsirandantis komunikacinis intensyvumas peržengia reikalingą lygį. Tai santykių tarp vaiko ir savanorio atsiradimas.
2. **Adaptacija.** Tikslas – pasiskirstyti veiklų funkcijomis, kad būtų galima efektyviau siekti kapitalo. Tai fazė, kai vaikas ir savanoris prisiima atitinkamus socialinius vaidmenis tarpusavio sąveikoje.
3. **Vertybės.** Tikslas – tvarkos užtikrinimas, tai garantuoja darbo tęstinumą ir iš to išplaukiantį lūkesčių išsipildymą arba kapitalo pasiekimą. Tai nebylūs susitarimai tarp vaiko ir savanorio apie jų tarpusavio sąveiką.
4. **Integracija per normas** – elementų suderinimas tarpusavyje, kad būtų efektyvesnis kapitalo pasiekimas. Tarpusavio vertybių suderinimas – vaikas perima savanorio vertybes ir mąstymo būdą.
5. **Savo tikslų nustatymas.** Tikslas – objektyvių žinių apie darbą, subjektyvių jausmų, kolektyvinių normų suderinimas. Vaikas suvokia save kaip naujai įeinantį į visuomenę, kurios agentas yra savanoris ir kurios agentas yra ir pats vaikas. Išsikelia tikslus ir numato būdus, kaip jų siekti. Savanoris aktyviai dalyvauja.
6. **Autonomija.** Tikslas – sistemos autonomija ir elementų komandos atsiradimas, kad efektyviausiai būtų galima siekti tikslų. Vaikas savarankiškai dalyvauja visuomenės kovoje dėl kapitalo.

Tokiu būdu yra įgyvendinama intervencija. Vaikui perėmus visuomenės vertybes (atitinkamo kapitalo siekimas) ir kovojimo dėl kapitalo būdus, jam neiškyla didelių problemų integruojantis į visuomenę. Intervencijos metu vyksta pokyčiai vaiko gyvenime socialiniu ir psichologiniu lygmeniu.

5. Intervencijos sukelti pokyčiai

5.1. Socialinis pokytis. Visuomenė yra sudaryta iš galios laukų. Galios laukas – tai žaidimų ir rungtynių vieta, kur socialiniai agentai ir institucijos, disponuojantys apibrėžtu kiekiu specifinio (ekonominio ir ypač kultūrinio) kapitalo, kurio pakanka tam, kad užimtų dominuojančias pozicijas savo atitinkamame lauke, vieni su kitais konfrontuoja, turėdami tikslą išsaugoti arba pakeisti jėgų pusiausvyrą (pagal P.Bourdieu, 2003). Pvz.: socialinio darbo galios laukas, biurokratų galios laukas, universiteto studentų galios laukas.

Kiekviename lauke vyksta kovos dėl kapitalo. Kapitalo rūšys yra tai, kas tam tikrame lauke funkcionuoja ir kaip kovos priemonė, ir kaip laimėjimas (ten pat). Pvz.: socialinio darbo specialistai kovoja vieni su kitais dėl klientų skaičiaus, finansavimo galimybių, pripažinimo ir t. t.

Jeigu asmuo nori pereiti iš vieno lauko į kitą, jis turi įveikti institucionalizuotus barjerus. Pvz.: jeigu individas nori būti kunigu, jis turi baigti atitinkamus mokslus ir priimti atitinkamas vertybes bei kunigų lauke reikalingas savybes.

Individai, kurie nesugeba pritaipyti konkrečiame lauke ir yra tarp dviejų laukų (pvz.: žmogus dirba dažytoju, o laisvalaikio mėgsta piešti ir domisi filosofija, tačiau jis neturi atitinkamo išsilavinimo ir santykių su reikšmingais „kitais“ iš menininkų ar filosofų lauko), neranda savęs gyvenime ir imasi įvairių priemonių, kurios padėtų tai užmiršti (alkoholis). Tada jiems reikalinga terapija, kuri juos nukreiptų į vieną ar kitą lauką.

Savanoriai yra tie reikšmingi „kiti“, arba agentai, kurie suteikia vaikui savybių, arba *habitus*, reikalingų norint dalyvauti savanorio arba visuomenės lauke. Vaikai išeidami iš internato dažniausiai neturi atitinkamų *habitus*, todėl negali dalyvauti ir kovoti laukuose dėl kapitalo (gero atlyginimo ar

geros šeimos) ir yra priversti imtis įvairių priemonių, kad nesijaustų sutrikę (tiek psichotropinių medžiagų vartojimas, tiek delinkventinių elgesio būdų naudojimas tam, kad būtų pasiektas tam tikras kapitalas).

Tokiu būdu per vaiko ir savanorio neformalią sąveiką vaikas perima tuos *habitus*, kurie reikalingi adaptyviai sąveikai su visuomeninėmis struktūromis.

5.2. Mąstymo pokytis. Asmeninio mąstymo pokytį galima gerai paaiškinti remiantis kognityvinės elgesio terapijos procesu. A. Ellis teigia, kad pažinimo, emocijų, elgesio reiškiniai yra tarpusavyje susiję. Yra vadinamoji trijų raidžių kombinacija ABC, kur A – aktyvacija, kurią sukelia stimuliacija iš aplinkos; B – įsitikinimas, tikėjimas, interpretacija ir kognityviniai procesai; C – emocijos ir elgesys (Windy Dryden; Albert Ellis, 2000). Aplinka aktyvuoja asmenį, iš to kyla siekiamybės, jas žmogus įgyvendina elgesiu ir emocijomis, tačiau mūsų elgesys ir emocijos valdo mūsų sąveiką su aplinka.

Jeigu kognityviniai procesai racionaliai apdoroja stimuliaciją, tai aplinka gauna racionalų grįžtamąjį ryšį (racionalus elgesys ir emocijos). Jeigu kognityviniai procesai apdoroja informaciją iracionaliai, tai kyla iracionalus elgesys ir emocijos (ten pat).

Internato auklėtiniui būdingas santykinai iracionalus visuomenės pažinimas. Todėl jis negali efektyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Vaikas socialinio mokymosi proceso metu perima savanorio kogniciją ir gali efektyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

5.3. Pokytis vyksta per mokymąsi stebint arba modeliavimą. Mokymasis stebint turbūt yra viena iš pagrindinių ir labiausiai paplitusių mokymosi formų. Sugebėjimas išmokyti stebint padeda asmenybei suformuoti pačius įvairiausius elgesio būdus išvengiant varginančio bandymų ir klaidų kelio (Альберт Бандура, 2000). Savanoris yra puikus modelis vaikui iš globos įstaigos.

Socialinio mokymosi etapai rodo, kaip vystosi mokymosi procesas vaiko ir savanorio sąveikoje (pagal A. Bandurą) :

1. Dėmesio etapas. Šiame etape yra pasirenkamas modelis arba asmuo, iš kurio bus mokomasi. Tai vaiko pasirenkamas savanoris.
2. Išsaugojimo procesai – tai atminties procesai.
3. Motyvuojantys procesai. Išskiriami trys pagrindiniai motyvacijos šaltiniai:
  - a. Pirmoji elgesio paskatų grupė turi biologinį pagrindą.
  - b. Antrajai elgesio paskatų grupei priskiriami socialiniai paskatinimai.
  - c. Trečioji elgesio paskatų grupė – tai kognityvinį pagrindą turinčios paskatos arba individuali informacijos apdorojimo sistema:
    - i. Žmogaus sugebėjimas mintyse reprezentuoti būsimas savo veiksmų pasekmes. Tai yra tai, kaip vaikas įsivaizduoja savo veiklos pasekmes.
    - ii. Kitas kognityvinį pagrindą turintis motyvacijos šaltinis siejamas su save vertinančiomis reakcijomis, tikslo bei veiklos standartų pasirinkimu. Labai svarbūs yra vaiko įsivaizdavimai apie gyvenimą, jo idealai, kurių pagrindu jis kreipia savo veiklą.

A. Bandura (G. Valickas, 1997) teigia, kad asmenybės brendimo procesą galima apibūdinti kaip progresyviai didėjantį išsivadavimą iš pastiprinimų, gaunamų iš aplinkos, arba socialinių pastiprinimų, ir vis svarbesnė tampa kognityvinį pagrindą turinti motyvacija. Brendimo metu asmenybė tampa mobilesne ir pasiekusi tam tikrą susiformavimo laipsnį, pati pradeda vis daugiau reguliuoti savo elgesį, sukurdamą atitinkamas pasekmes – savipastiprinimus. Todėl labai svarbu, kad vaikas savo ankstyvosios raidos metu turėtų adaptyvų elgesį skatinančius socialinius institutus – savanorius, ir tada tolesnė raida ir tolesnis savipastiprinimų kūrimas remtųsi būtent ta patirtimi, kurią jie gavo iš savanorių, nes, kaip teigia A. Bandura, savipastiprinančios reakcijos yra modeliavimo produktas.

Stebėdamas savanorį vaikas gali:

1. Aktualizuoti jau anksčiau išmoktą elgesį.
2. Prislopinti jau anksčiau išmoktas elgesio formas.

3. Savanorių kaip modelių elgesys gali atkreipti vaikų dėmesį į tam tikrus objektus ar aplinkybes, kurioms teikia pirmenybę ir kurias mėgsta kiti.
4. Savanorių kaip modelių išreiškiamos emocinės reakcijos gali sukelti panašų emocinį sužadinimą ir vaikams.

6. Intervencija – tai socialinių paslaugų teikimas

Savanorių sąveikos su vaikais iš globos įstaigų metu vaikams yra teikiamos socialinės paslaugos, nes per sąveiką jie įgauna įgūdžių ir informacijos sėkmingam gyvenimui visuomenėje.

Socialinės paslaugos – tai paslaugos, kurias teikia šiuolaikinė socialinės apsaugos sistema, apimanti aštuonias socialines rizikas: ligą, invalidumą, senatvę, našlystę, šeimą / vaikus, nedarbą, būstą, socialinę atskirtį. Jos apima sveikatos priežiūros, ikimokyklinio ugdymo paslaugas, asmenines socialines paslaugas (vaikams, seniems žmonėms, neįgaliesiems, rizikos grupių žmonėms – teikiamos įvairiose globos įstaigose), apgyvendinimo paslaugas suteikiant socialinį būstą, įdarbinimo paslaugas, pajamų palaikymo paslaugas (L. Žalimienė, 2003). Vaikai iš globos įstaigų yra socialinė rizika, todėl jiems teikiamos sveikatos priežiūros, ikimokyklinio ugdymo, globos paslaugos, vėliau pajamų palaikymo ir įsidarbinimo socialinės paslaugos.

Socialinėmis paslaugomis siekiama panaikinti socialinę atskirtį, remti asmenų lygiateisiškumą, įsitraukimą į bendruomenę, teikiant paslaugas labiausiai pažeidžiamoms žmonių grupėms: senyvo amžiaus žmonėms, neįgaliesiems, šeimoms, vaikams, jaunimui, bedarbiams, imigrantams, benamiams, pabėgėliams (L. Žalimienė, 2003). Per vaiko ir savanorio neformalią sąveiką yra mažinama vaiko socialinė atskirtis, jis įtraukiamas į bendruomenę, todėl sąveiką tarp savanorio ir vaiko galima apibūdinti kaip socialines paslaugas, kurias teikia savanoris vaikui savanorystės principu, tačiau jų teikimo organizavimas ir koordinavimas bei iškilusių problemų sprendimas reikalauja tam tikros pagalbinės institucijos. Ši institucija turi būti profesionali, nes jai tenka didelė atsakomybė – savanorių paieška, sąveikų su vaikais galimybių sudarymas, savanorių konsultavimas. Profesionalus darbas turi būti apmokamas. Todėl valstybė turi arba steigti tokias paslaugas teikiančias institucijas, arba pirkti jas iš NVO. Tokiu būdu valstybė taupyti lėšas ir teiktų vaikams iš globos įstaigų kokybiškesnes socialines paslaugas. Savanorių teikiamas socialines paslaugas atitinka pagrindinės socialinių paslaugų funkcijos:

1. Prevencinė – padėti užkirsti kelią problemai atsirasti. Vaikas iš savanorio įgauna adaptyvių įgūdžių, kaip siekti savo tikslų visuomenėje.
2. Globos, apimanti socialinį palaikymą, integraciją, asmens orumo išlaikymas – vaikas yra integruojamas į bendruomenę per savanorio socialinį tinklą ir tokiu būdu gauna socialinį palaikymą iš savanorio tinklo elementų.
3. Kontrolės, kuria siekiama apsaugoti visuomenę nuo stresinių, sudėtingų situacijų – visuomenėje gerėja socialinė situacija ir visuomenė patiria mažiau streso (L. Žalimienė, 2003).

Savanorių teikiamų socialinių paslaugų pobūdis yra bendruomeninės paslaugos, o jų teikimą gali organizuoti NVO, bendradarbiaudama su bendruomeniniais centrais.

Be abejo, tai nėra universalus modelis, išsprendžiantis visas problemas. Trūkumai:

1. Ne tarp visų vaikų ir savanorių atsiras ryšys;
2. Ne visi savanoriai gali norėti prisiimti atsakomybę;
3. Gali kilti įvairių tarpasmeninių problemų tarp vaikų ir savanorių;
4. Nepakankamas savanorių skaičius;
5. Savanorio socialinio tinklo mažas palaikymas.

Todėl turi veikti ir kiti darbo su vaikais iš globos įstaigų modeliai. Turi būti kompleksiška įvairių organizacijų veikla ir socialinę politiką formuojančių institucijų palaikymas.

Tyrimo metodika

1. Tyrimo dalyviai

1) Vaikai iš 4-os internatinės mokyklos. Amžius nuo 11 iki 18 metų. Vaikai yra tarptautinio projekto „Parama per atstumą“ dalyviai. Projekto vykdymo metu jie gauna konkrečią finansinę paramą iš konkrečios italų šeimos. Pinigai yra skiriami įvairiems nedidelės vertės daiktams įsigyti (dažniausiai drabužiams) ir dalyvauti sociokultūrinėse programose. Sociokultūrinių programų metu vaikai sąveikauja su savanoriais. Programose dalyvauja 66 paramą gaunantys vaikai.

2) Savanoriai – besimokantys arba dirbantys jauni žmonės. Amžius nuo 18 iki 22 metų. Savanorių skaičius svyravo ir svyruoja 8 ± 2 .

2. Tyrimo planas

Vaikai ir savanoriai sąveikavo tris mėnesius pagal programą „Parama per atstumą“. Tarp kai kurių vaikų ir savanorių užsimezgė santykiai, kurie pasiekė tam tikras santykių raidos fazes. To pasekmė – įvyko vaiko ir savanorio asmenybių, jų socialinių tinklų pokyčių. Tyrimo tikslas yra nustatyti, kaip pasikeitė vaiko socialinis tinklas sąveikaujant su savanoriu, ir įvertinti sąveiką sąlygojusius veiksniai.

1. Išskirti savanorius ir vaikus, kurie užmezgė santykius. Po kiekvienos sąveikos buvo rašomos refleksijos. Analizuodamas refleksijas išskirsiu vaikus ir savanorius, kurie užmezgė santykius.

2. Nustatyti, kokią santykių raidos fazę pasiekė savanoriai ir vaikai. Per interviu su savanoriais ir vaikais bus nustatytos pasiektų santykių fazės.

3. Per interviu bus ištirtas vaiko socialinis tinklas pasibaigus programai. Pagal grafinį tinklo vaizdavimą bus analizuojamas jo pokytis. Vaiko tinklo pokytis – naujų elementų atsiradimas vaiko socialiniame tinkle. Nauji elementai – tai elementai iš savanorio socialinio tinklo.

4. Veiksnių, sąlygojančių savanorio sąveiką su vaiku, įvertinimas:

- 1) Savanorio motyvacija užmegzti santykius su vaiku;
- 2) Savanorio motyvacija vystyti santykius su vaiku ateityje;
- 3) Savanorio socialinio tinklo elementų įvertinimas;
- 4) Savanorio socializacijos ypatybių įvertinimas;
- 5) Sąveikos kontekstų įvertinimas.

3. Tyrimo instrumentai:

1. Interviu su savanoriu;
2. Interviu su vaiku;
3. Socialinio tinklo vaizdavimas;
4. Emocijų skalė;
5. Refleksijų užrašai, santrauka.

Rezultatų aptarimas

Analizuojant sociokultūrinių programų refleksijas buvo išskirtos savanorio ir vaiko poros. Jų susiformavo keturios. Jos ir buvo tiriamos. Siekiant užtikrinti konfidencialumą, poros buvo simboliškai užkoduotos:

- Pirma pora : A1 – savanoris; B1 – vaikas.
Antra pora: A2 – savanoris; B2 – vaikas.
Trečia pora: A3 – savanoris; B3 – vaikas.

Ketvirta pora: A4 – savanoris; B4 – vaikas.
Kiekviena pora analizuojama kaip atskiras atvejis.

- Pirma pora: A1 – B1.

1. Santykių fazės įvardijimas

1.1. Partnerio ieškojimo stadija:

1.1.1. Inicijavimo fazė:

1.1.1.1. *Sociologiniai faktoriai.* Merginos sutapo pagal tautybę;

1.1.1.2. *Išankstinė nuomonė.* Abi merginos neturėjo išankstinės nuomonės viena apie kitą.

1.1.2. Eksperimentavimo fazė:

1.1.2.1. *Panašumo suvokimas.* Merginos sutapo vertindamos kitus asmenis;

1.1.2.2. *Fizinė išvaizda.* Abi merginos vertina viena kitą kaip gražias;

1.1.2.3. *Komunikavimo įgūdžiai.* Gerus komunikavimo įgūdžius turi abi merginos;

1.1.2.4. *Saugumas.* Merginos jaučiasi saugios viena su kita.

1.2. Artumo stadija:

1.2.1. Intensyvėjimo fazė:

1.2.1.1. *Dažnesni susitikimai.* A1 nenori susitikti su B1 ne programos metu. B1 nori susitikti su A1 ne programos metu;

1.2.1.2. *Intymumas.* A1 ir B1 nesidalina intymiais dalykais;

1.2.1.3. *Atvirumas.* A1 ir B1 nekalba tarpusavyje apie joms svarbius įvykius;

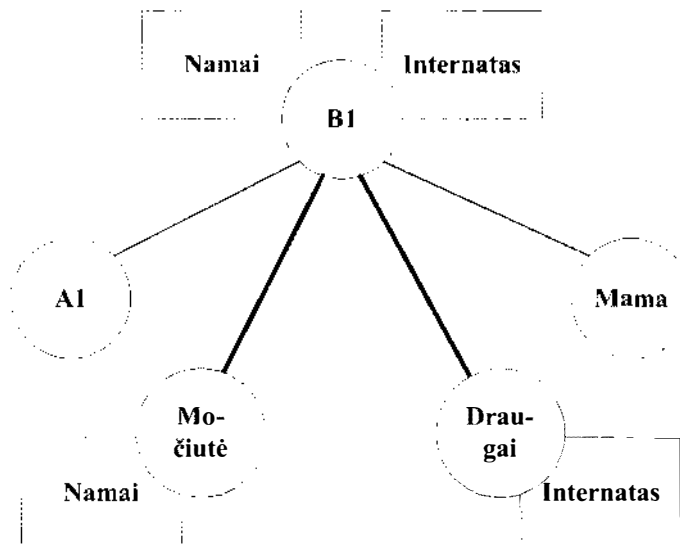
1.2.1.4. *Dažnesni fiziniai kontaktai.* A1 ir B1 liečia viena kitą ir nebijo to.

1.2.2. Integracijos fazė:

1.2.2.1. *Aplinkiniai pripažįsta kaip porą.* A1 ir B1 aplinkiniai neįvardija jų kaip poros;

Merginos neperėjo į artumo stadiją, nes neveikė nė vieno iš šios stadijos filtrų

2. B1 socialinio tinklo analizė (1 pav.)

1 pav. B1 socialinis tinklas

B1 socialiniame tinkle nuo sąveikos su B1 pradžios atsirado tik A1 iš A1 socialinio tinklo. Galima teigti, kad tarp merginų esama sąveika į B1 socialinį tinklą įvedė tik A1, ir tai rodo, kad merginų tarpusavio santykiai nėra stiprūs, nes neatsirado daugiau elementų iš A1 socialinio tinklo.

3. A1 sąveiką su B1 sąlygoję veiksniai

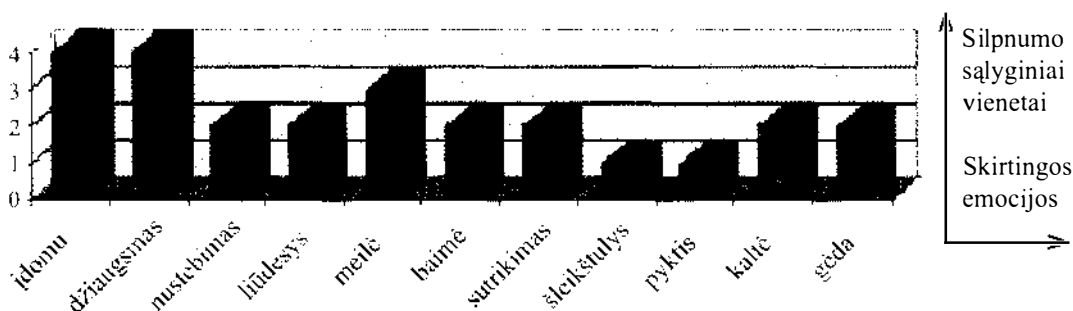
3.1. A1 motyvacija užmegzti santykius:

- 3.1.1. *Susitikimų dažnis.* Merginos buvo susitikusios 5 kartus ir dažniausiai susitikdavo žygių metu;
- 3.1.2. *Savanorio dalyvavimo programoje motyvacija.* A1 dalyvauja programoje, nes jai įdomu, ir konkrečios naudos įvardinti negali;
- 3.1.3. *Savanorio motyvacija bendrauti su vaiku.* Bendraudama su A1, ji nieko nesitikti ir konkrečios naudos įvardinti negali;
- 3.1.4. *Nerimo išgyvenimas.* Gyvenimą nuspalvintų šviesiomis, neutraliomis spalvomis „geltona, žalia, mėlyna“. Šiuo metu ją jaudina egzaminų problema.

A1 turi silpną motyvaciją megzti santykius su vaiku, nes tik vienas iš motyvuojančių galią turinčių reiškinių pasireiškia jos gyvenime – tai nerimo išgyvenimas.

3.2. A1 motyvacija plėtoti santykius ateityje:

A1 emocijos, kurios kilo, kai ji įsivaizdavo save ir B1 kartu ateityje, pavaizduotos 2 pav.

2 pav. A1 emocijos mąstant apie save ir B1 kartu ateityje

A1 motyvacija plėtoti santykius ateityje yra vidutinė, gana palanki, nes gana ryškios teigiamos emocijos, kurios kyla, kai ji įsivaizduoja save ir B1 ateityje kartu.

3.3. A1 socialinio tinklo ypatybės:

A1 socialiniame tinkle nėra elementų, kurie skatintų sąveiką su vaikais.
A1 socialinis tinklas neskatina sąveikos su B1.

3.4. A1 socializacijos ypatumai:

- 3.4.1. *Probleminė šeima.* A1 neturėjo probleminės šeimos patirties;
- 3.4.2. *Draugai.* Tarp pirmųjų draugų buvo draugių, kurios buvo apleistos;
- 3.4.3. *Identifikacijos objektai.* Universitete yra dėstytojas, kuris jai daro didelę įtaką;
- 3.4.4. *Dalyvavimas mokykloje.* Mokykloje A1 sekėsi gerai ir ji dalyvavo visuose renginiuose.

Per socializaciją neįgavo habitų, kurie skatintų sąveiką ir susitapatinimą su apleistais ir problemiais vaikais.

3.5. Sąveikų su B1 kontekstų įvertinimas:

A1 patiko visos veiklos, o labiausiai – žygiai. A1 su B1 labiau susidraugavo po kartu žiūrėto spektaklio.

Tarpusavio sąveikai didžiausią poveikį darė žygiai ir buvimas kartu teatre.

- Antra pora: A2 – B2

1. Santykių fazės įvardijimas

1.1. Partnerio ieškojimo stadija:

1.1.1. Inicijavimo fazė:

- 1.1.1.1. *Sociologiniai faktoriai.* A2 ir B2 yra tos pačios tautybės ir lyties;
- 1.1.1.2. *Išankstinė nuomonė.* Abi merginos išankstinės nuomonės viena apie kitą neturėjo.

1.1.2. Eksperimentavimo fazė:

- 1.1.2.1. *Panašumo suvokimas.* A2 sako, kad jos yra panašios;
- 1.1.2.2. *Fizinė išvaizda.* Merginos vertina viena kitą kaip gražias;
- 1.1.2.3. *Komunikavimo įgūdžiai.* Abi turi blogus komunikavimo įgūdžius;
- 1.1.2.4. *Saugumas.* Jos jaučiasi saugios viena su kita.

1.2. Artumo stadija:

1.2.1. Intensyvėjimo fazė:

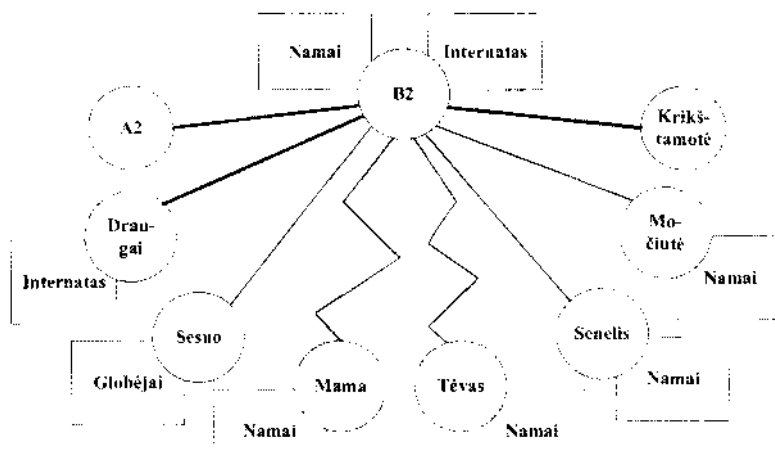
- 1.2.1.1. *Dažnesni susitikimai.* Merginos nori susitikti dažniau;
- 1.2.1.2. *Intymumas.* Jos nesidalina intymiais dalykais;
- 1.2.1.3. *Atvirumas.* Merginos nesikalba apie joms svarbius dalykus;
- 1.2.1.4. *Dažnesni fiziniai kontaktai.* Dažnesni fiziniai kontaktai nevyksta.

1.2.2. Integracijos fazė:

- 1.2.2.1. *Aplinkiniai pripažįsta kaip porą.* Aplinkiniai neįvardina jų kaip poros.

Merginos yra pakeliui į tikrąjį artumą. Jos perėjo „Dažnesnių susitikimų“ filtrą iš intensyvėjimo fazės, tačiau kiti filtrai nepereiti.

2. B2 socialinio tinklo analizė (3 pav.)

3 pav. B2 socialinis tinklas

B2 socialiniame tinkle po sąveikos su A2 atsirado tik A2 iš A2 socialinio tinklo. Ryšio stiprinimas turi potencialą vystytis, nes merginos gali pereiti į artumo stadiją. Tačiau dabartinis jų tarpusavio ryšys nedaro ženklaus pokyčio B2 gyvenime, nes socialiniame tinkle nėra kitų A2 tinklo elementų.

3. A2 sąveiką su B2 sąlygoję veiksniai

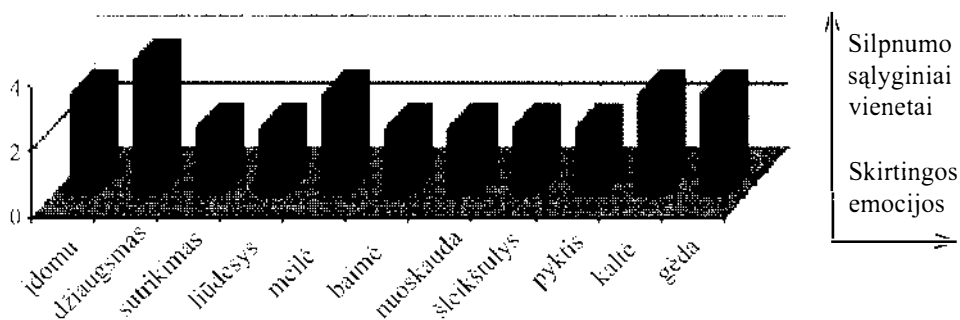
3.1. A2 motyvacija užmegzti santykius:

- 3.1.1. *Susitikimų dažnis.* Merginos buvo susitikusios žygyje, apsipirkdamos, baseine;
- 3.1.2. *Savanorio dalyvavimo programoje motyvacija.* A2 dalyvauja programoje, nes nori gauti bendravimo, soc. darbo patirties ir padėti vaikams;
- 3.1.3. *Savanorio motyvacija bendrauti su vaiku.* A2 nori gauti grįžtamąjį ryšį iš B2;
- 3.1.4. *Nerimo išgyvenimas.* Gyvenimą nuspalvintų juoda ir balta spalvomis. Dabar ji yra susirūpinusi dėl bakalauro darbo.

A2 yra motyvuota megzti ryšį su B2, nes visi motyvuojančių galių turintys reiškiniai pasireiškia A2 atveju.

3.2. A2 motyvacija plėtoti santykius ateityje:

A2 emocijos, mąstant apie save ir B2 kartu ateityje, pavaizduotos 4 pav.

4 pav. A2 emocijos mąstant apie save ir B2 kartu ateityje

Motyvacija plėtoti santykius ateityje yra ambivalentiška. Teigiamos emocijos yra aukštesnės nei kitos emocijos, kai ji mąsto apie save ir B2 ateityje kartu – tai rodo, kad ji yra motyvuota plėtoti santykius ateityje, tačiau kaltės ir gėdos emocijos yra taip pat aukštos. Aukštus kaltės ir gėdos emocijų rodiklius interpretuoju kaip netikrumą dėl savo galimybių tęsti santykius ateityje.

3.3. A2 socialinio tinklo ypatybės:

Universitetas ir studijuojama specialybė skatina savanorę bendrauti su vaikais iš globos įstaigų.

A2 socialinis tinklas skatina sąveiką su B2.

3.4. A2 socializacijos ypatumai:

- 3.4.1. *Probleminė šeima.* A2 tėtis žuvo, kai ji buvo maža. Jaunesnioji sesuo pagimdė kūdikį;
- 3.4.2. *Draugai.* Tarp draugų nebuvo apleistų vaikų;
- 3.4.3. *Identifikacijos objektai.* Dabar jai daro įtaką mama, anksčiau – draugai, paauglystėje – muzikos atlikėjas;

3.4.4. *Dalyvavimas mokykloje* A2 mokyklos gyvenime dalyvavo. A2 neturėjo artimo ryšio su mokytojais.

A2 per socializaciją įgavo habitų, kurie leidžia suprasti ir išgyventi probleminės šeimos situaciją ir tai skatina jos sąveiką su apleistais / probleminiais vaikais.

3.5. Sąveikų su B2 kontekstų įvertinimas:

Su B2 susipažino per apsipirkimus ir intensyviausiai bendravo žygyje į Verkius.

Sąveiką tarp A2 ir B2 skatina individualūs apsipirkimai ir žygiai.

- Trečia pora : A3 – B3

1. Santykių fazės įvardijimas

1.1. Inicijavimo fazė:

1.1.1.1. *Sociologiniai faktoriai.* Merginos sutapo pagal tautybę ir krikščioniškas vertybes.

1.1.1.2. *Išankstinė nuomonė.* Abi teigė, kad per bendravimą pažįsta žmones, todėl išankstinė nuomonė nebuvo joms svarbi.

1.1.2. Eksperimentavimo fazė:

1.1.2.1. *Panašumo suvokimas.* A3 tai suvokia ir įvardija taip: „Aš irgi esu tokia gerietė, esu pareiginga, bet mėgstu ir nuklysti trumpam“.

1.1.2.2. *Fizinė išvaizda.* Abi merginos vertina viena kitą kaip gražias.

1.1.2.3. *Komunikavimo įgūdžiai.* Abi merginos turi gerus komunikavimo įgūdžius.

1.1.2.4. *Saugumas.* A3 jautėsi saugi bendraudama su B3.

1.2. Artumo suvokimas:

1.2.1. Intensyvėjimo fazė:

1.2.1.1. *Dažnesni susitikimai.* A3 bijo įsipareigoti, bet susitikti norėtų.

1.2.1.2. *Intymumas.* Merginos dalijosi savo problemomis.

1.2.1.3. *Atvirumas.* B3 sako, kad kalbėjo apie savo sunkumus.

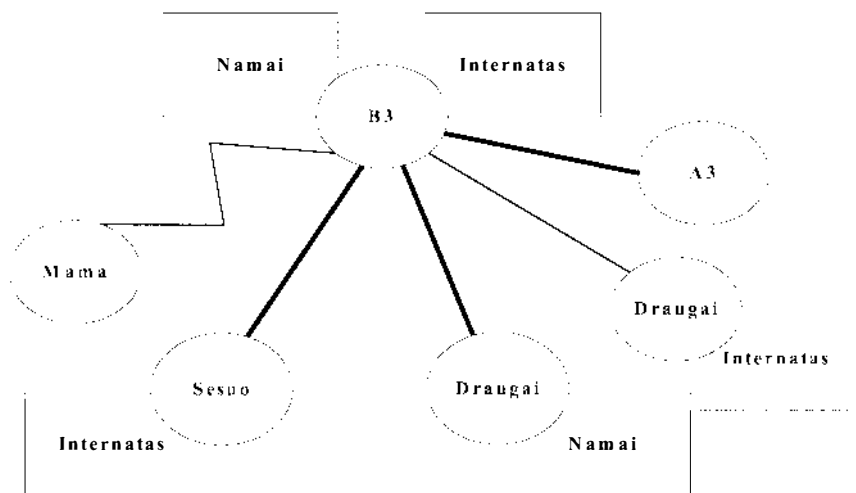
1.2.1.4. *Dažnesni fiziniai kontaktai.* A3 sakė, kad su malonumu apkabintų B3.

1.2.2. Integracijos fazė:

1.2.2.1. *Aplinkiniai pripažįsta kaip porą.* A3 pasakojo savo artimiausiai aplinkai apie B3. B3 draugai žino apie A3.

Pagal duomenis yra panašu, kad merginos yra artumo stadijoje, tačiau realiai jos buvo susitikusios tik vieną kartą. Abi merginos daug klausdavo ir kalbėdavo su manimi viena apie kitą, bet susitikti joms nepavykdavo. Todėl tokius rezultatus interpretuoju kaip didelį vaizduotės darbą, tačiau esu pozityvus ir manau, kad ateityje jos tikrai suartės.

2. B3 socialinio tinklo analizė (5 pav.)

5 pav. B3 socialinis tinklas

Socialiniame B3 tinkle atsirado tik A3 iš A3 socialinio tinklo. Ryšys nėra pakankamai stiprus, kad keistų B3 socialinį tinklą.

3. A3 sąveiką su B3 sąlygoję veiksniai

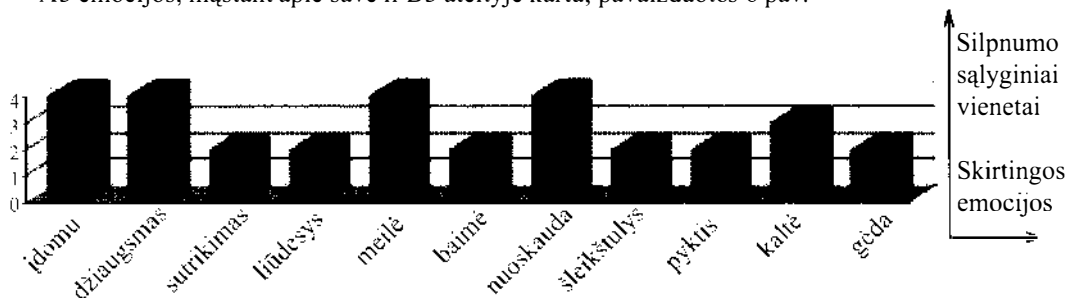
3.1. A3 motyvacija užmegzti santykius:

- 3.1.1. *Susitikimų dažnis.* A3 buvo susitikusi su B3 vieną kartą, kai vyko apsipirkimai. Trūksta susitikimų.
- 3.1.2. *Savanorio dalyvavimo programoje motyvacija.* A3 programoje pradėjo dalyvauti, nes gavo užduotį iš skautų organizacijos ir jai čia patinka.
- 3.1.3. *Savanorio motyvacija bendrauti su vaiku.* A3 yra malonu, kad vaikai ją pasitiki.
- 3.1.4. *Nerimo išgyvenimas.* A3 dabar yra susirūpinusi dėl egzaminų. Gyvenimą nuspalvintų juoda ir balta spalvomis.

A3 yra vidutiniškai motyvuota megzti santykius su B3, nes nėra stiprios motyvacijos dalyvauti programoje ir bendrauti su B3.

3.2. A3 motyvacija plėtoti santykius ateityje:

A3 emocijos, mąstant apie save ir B3 ateityje kartu, pavaizduotos 6 pav.

6 pav. A3 emocijos mąstant apie save ir B3 kartu ateityje

A3 yra motyvuota plėtoti santykius ateityje, nes yra aukšti teigiamų emocijų rodikliai, tačiau motyvacija megzti santykius dabartyje yra silpna. Be abejo, savęs matymas dabartyje ir ateityje skiriasi, tačiau remdamasis dabartimi kuriu savo ateitį, todėl aukštą motyvaciją plėtoti santykius ateityje interpretuočiau kaip A3 asmenybės ypatumus (svarbu, kaip atrodo kitiems, svarbu atitikti tam tikrą asmenybės modelį).

3.3. A3 socialinio tinklo ypatybės:

A3 dalyvauja skautų veikloje, kuri skatina sąveiką su vaikais, nes vasarą ima į stovyklas vaikus iš rizikos grupių – per metus turi atlikti gerų darbų.

A3 Socialiniame tinkle yra elementų, kurie skatina sąveiką su vaikais.

3.4. A3 socializacijos ypatumai:

3.4.1. *Probleminės šeimos patirtis.* A3 neturi probleminės šeimos patirties.

3.4.2. *Draugai.* A3 neturi bendravimo su probleminiais vaikais patirties.

3.4.3. *Identifikacijos objektai.* A3 nori turėti gerą darbą, kad būtų įdomu ir taip pat pinigų, gerą šeimą ir gyventi gražioje vietoje bei keliauti.

3.4.4. *Dalyvavimas mokykloje.* Mokykloje dalyvavo programose ir pati jas rengė. Turėjo ryšį su lietuvių kalbos mokytoja.

A3 per socializaciją neigavo habitų, kurie skatintų sąveiką su probleminiais, apleistais vaikais.

3.5. Sąveikos kontekstai:

Labiausiai jai patiko žygis ir apsipirkimai, o nepatiko filmų žiūrėjimas.

Didžiausią poveikį tarpusavio sąveikai darė individualūs apsipirkimai ir žygiai.

- Ketvirta pora: A4 – B4

1. Santykių fazės įvardijimas

1.1. Partnerio ieškojimo stadija:

1.1.1. Inicijavimo fazė:

1.1.1.1. *Sociologiniai faktoriai.* Merginos sutapo pagal tautybę ir tikėjimą.

1.1.1.2. *Išankstinė nuomonė.* A4 išankstinė nuomonė skatino sąveiką su vaikais.

1.1.2. Eksperimentavimo fazė:

1.1.2.1. *Panašumo suvokimas.* Panašumo neįvardijo.

1.1.2.2. *Fizinė išvaizda.* Merginos yra viena kitai gražios.

1.1.2.3. *Komunikavimo įgūdžiai.* Merginos turi panašius komunikavimo įgūdžius.

1.1.2.4. *Saugumas.* A4 ir B4 jaučiasi saugios, kai yra kartu.

1.1.3. Intensyvėjimo fazė:

1.1.3.1. *Dažnesni susitikimai.* Merginos nori susitikti dažniau.

1.1.3.2. *Intymumas.* A4 nepasakojo B4 apie savo problemas ir truputį pasakojo apie savo draugus, ji nežino, ar B4 suprastų jos problemas. B4 dalijosi savo problemomis su A4 ir jautėsi normaliai.

1.1.3.3. *Atvirumas.* Aptarinėjo veiklas, kitus vaikus.

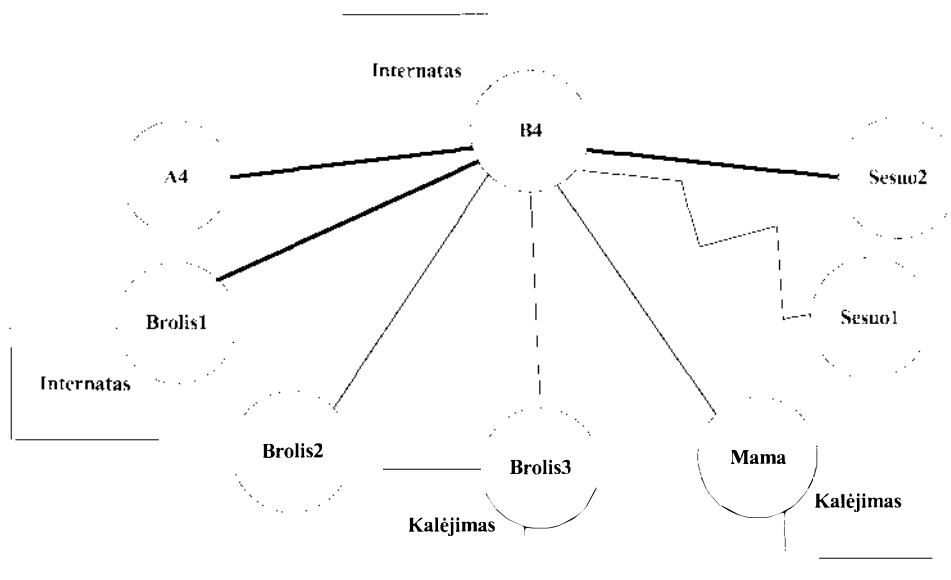
1.1.3.4. *Dažnesni fiziniai kontaktai.* Dažnesni fiziniai kontaktai nevyksta.

1.1.4. Integracijos fazė:

1.1.4.1. *Aplinkiniai pripažįsta kaip porą.* Kai kurie A4 artimi draugai ir bendradarbiai žino apie tai, kad ji bendrauja su B4. B4 draugai žino, kad ji bendrauja su A4.

Merginos bus pakeliui į tikrąjį atvirumą, kai tarp jų atsiras „mes“ jausmas. Dabartiniu metu trūksta, kad merginos susitiktų ne veiklų metu, kadangi to nėra, sunku teigti, kad jos yra artimos draugės ar panašiai.

2. B4 socialinio tinklo analizė (7 pav.)

7 pav. B4 socialinis tinklas

B4 socialiniame tinkle atsirado tik A4 iš A4 socialinio tinklo. Ryšys nėra pakankamai stiprus, kad keistų B4 psichosocialinę būseną.

3. A4 sąveiką su B4 sąlygoję veiksniai

3.1. A4 motyvacija užmegzti santykius:

- 3.1.1. *Susitikimų dažnis.* Buvo susitikusios per apsipirkimus ir žygius, taip pat internete.
- 3.1.2. *Savanorio dalyvavimo programoje motyvacija.* A4 programose dalyvauja, nes nori padėti vaikams. Programų metu gaunamą konkrečią naudą įvardijo – „nusileidi ant žemės“.
- 3.1.3. *Savanorio motyvacija bendrauti su vaiku.* Dalyvaudama konkrečioje veikloje, A4 tikisi, kad vaikai atsigaus, pasijaus žmonėmis.
- 3.1.4. *Nerimo išgyvenimas.* Gyvenimą nuspalvintų žalia ir žydra spalva, dabar ji yra sutrikusi ir dėl kažko nerimauja.

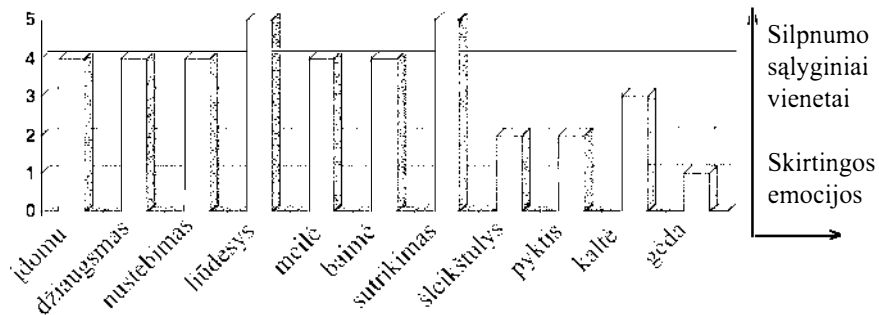
A4 yra motyvuota megzti santykius su apleistais vaikais.

3.2. A4 motyvacija plėtoti santykius ateityje:

A4 emocijos, mąstant apie save ir B4 ateityje kartu, pavaizduotos 8 pav.

A4 motyvacija plėtoti santykius ateityje yra ambivalentiška, nes aukšti teigiamų emocijų ir neigiamų emocijų rodikliai. Tokius rodiklius interpretuočiau kaip netikrumą dėl savo galimybių plėtoti santykius ateityje.

8 pav. A4 emocijos mąstant apie save ir B4 kartu ateityje

3.3. A4 socialinio tinklo ypatybės:

Skautai skatina sąveiką su vaiku.

3.4. A4 socializacijos ypatumai:

3.4.1. *Patirtis šeimoje.* Santykių problemos šeimoje.

3.4.2. *Draugai.* A4 turi bendravimo patirties su apleistais vaikais.

3.4.3. *Identifikacijos objektai.* Įtaką A4 daro aplinkiniai ir ji neturi idealų.

3.4.4. *Dalyvavimas mokykloje.* Mokyklos nekenė, bet dalyvavo mokyklos gyvenime.

A4 per socializacijos procesą įgavo habitus, kurie skatina sąveiką su probleminiais ir apleistais vaikais.

3.5. Sąveikų su B4 kontekstų įvertinimas:

Labiausiai savanorės sąveiką skatino žygiai ir individualūs apsipirkimas.

Merginų tarpusavio sąveikai poveikį darė žygiai ir individualūs apsipirkimai.

Rezultatų aptarimas

Santykius užmezgė keturios merginos savanorės ir keturios merginos iš internato.

Poros neperėjo į artumo stadiją, tačiau dvi poros turi potencialą pereiti į artumo stadiją. Abiejų porų savanorės (A2 ir A4) yra motyvuotos mežgti santykius su probleminiais / apleistais vaikais, taip pat abi turi ambivalentišką motyvaciją plėtoti santykius ateityje, abi savanorės antriniame socialiniame tinkle turi po elementą, kuris skatina sąveiką su apleistais / probleminiais vaikais (taip pat ir A3). Abi savanorės per socializaciją įgavo atitinkamus *habitus*, kurie skatina sąveiką su vaikais (vienoda probleminė situacija šeimose).

Vaikų socialiniuose tinkluose atsirado tik po vieną elementą iš savanorių socialinių tinklų, tai rodo, kad tarp porų esantis ryšys nėra pakankamai stiprus, kad vaiko socialiniame tinkle atsirastų daugiau elementų iš savanorio socialinio tinklo. Kitų elementų atsiradimas vaiko socialiniame tinkle parodytų, kad keičiasi vaiko psichosocialinė būseną – atsiranda atrama, nauji domėjimosi objektai, siekiai ir t. t.

Išvados

1. Per tris sąveikos mėnesius visos poros perėjo partnerio ieškojimo stadijas ir pasiekė šios stadijos eksperimentavimo fazę.
2. Santykius mezgė tik merginos (tiek savanorės, tiek mergaitės).
3. Visų vaikų socialinis tinklas pakito, jame atsirado savanoris.
4. Kitų elementų iš savanorio socialinio tinklo vaiko socialiniame tinkle neatsirado.
5. Vaikų socialiniame tinkle beveik nėra elementų iš antrinio tinklo.
6. Trys savanoriai iš keturių turi motyvaciją sąveikauti su vaiku.
7. Visi jie turi po elementą iš antrinio socialinio tinklo, kuris skatina sąveiką su vaiku.
8. Savanorė, kuri neturi motyvacijos megzti santykių su vaikais, antriniame tinkle neturi elemento, kuris skatintų sąveiką.
9. Nė viena savanorė neturi stiprios motyvacijos plėtoti santykius ateityje.
10. Labiausiai sąveiką skatino žygiai ir individualios veiklos.
11. Per tris mėnesius tarpusavio sąveikos nė vienoje poroje neatsirado tokių santykių, kurie ryškiai keistų vaiko socialinį tinklą ir gyvenimą.

Hipotezė pasitvirtino tik tiek, kad vaiko socialiniame tinkle atsirado savanoris, kuris yra ir savo tinklo elementas, tačiau kitų elementų iš savanorio socialinio tinklo neatsirado. Todėl kalbėti apie vaiko santykių pokyčius su kitais asmenimis yra anksti, nes sąveika tarp vaiko ir savanorio dar nėra labai intensyvi. Mokymosi procesas, kuris aprašytas įvade, vyksta ir vaikas mokosi iš savanorio. Intensyvią sąveiką stabdo savanoriai, nes jie nėra nusprendę kurti santykius su vaiku. Savanoriai nenori išsipareigoti, nes nežino, kaip ateityje klostysis jų gyvenimas.

Atlikdamas tyrimą autorius susidūrė su sunkumais. Sunkiausia buvo paimiti interviu iš vaiko apie santykius su savanoriu. Tyrimo instrumentais buvo tiriama daug dalykų, kurie dar turi potencialą atsirasti. Labai išsiplėtė darbo apimtis.

Dėkoju L. Gvaldaitei už diskusijas darbo tema, socialinio darbo tema ir galimybes atlikti tyrimą. Dėkoju darbo vadovei J. Kašalynienei už tai, kad vis sugrąžindavo mane į mano darbo realybę, už kritines pastabas ir palaikymą.

Literatūra

1. **Альберт Бандура.** Теория социального научения. Санкт-Петербург, 2000.
2. **Allport G. W.** *Tapšmas: svarstymai apie asmenybės psichologiją.* Vilnius, 1998
3. **Berger P. L., Luckmann T.** *Socialinis tikrovės konstravimas.* Vilnius, Pradai, 1999.
4. **Bourdieu P., Wasquant L. J. D.** *Įvadas į refleksyviąją sociologiją.* Vilnius, 2003.
5. **В. Н. Куницына.** Межличностное общение. Санкт-Петербург, 2001.
6. **Cerrol E. Izard.** Психология Эмоций. Санкт-Петербург, 2001
7. **Dryden W., Ellis A.,** *Rational – Emotive Therapy// Handbook of Cognitive-Behavioral Therapies.* 2000 (214–272 p.)
8. **Gvaldaitė L.** *Socialinio tinklo intervencija kaip socialinės paramos metodas //* VU Edukologijos katedra.
9. **James W. Vander Zanden.** *Social Psychology.* 1987
10. **James W. Vander Zanden.** *The Social Experience – an Introduction to Sociology.* 1990
11. **Melucci A.** *Youth Silence and Voice.*// Moves in modernity. Stockholm, 1992. (51–70 p.)
12. **M. Payne.** *Modern Social Work Theories.* 2000

13. **Perinbanayagam R. S.** *Telic Reflections: Interactional Processes, as Such* // *Symbolic Interaction*, Volume 26, Number 1. 2003. (67 – 83 p.).
14. **Raslavičienė G.** *Paliktų ir apleistų vaikų, augančių globos institucijose, psichosocialinė sveikata*. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas, 2001.
15. **Rosenberg M.** *Self – Objectification: Relevance for the Species and Society* // *Sociological Forum*, Volume 3, Number 4. 1988.
16. **Salickaitė R.** *Globos namuose augančių vaikų socialinių įgūdžių ugdymo galimybės*. Bakalauro darbas. Vilnius, 2002.
17. **Suslavičius A., Valickas G.** *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius, 1999.
18. **Sutton C.** *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius, 1999.
19. **Tubbs S. L., Moss S.** *Human Communication*. 1991
20. **Trinskytė N.** *Paramos vaikų namų globotiniams ypatumai ir problemų analizė*. Bakalauro darbas. Vilnius, 2002.
21. **Valickas G.** *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius, 1997.
22. **Wagner H.** *Sistemų teorija socialiniame darbe* // STEPP 2. Vilnius, 2003 (5–35 p.)
23. **Ziehe T.** *Cultural Modernity and Individualization* // *Moves in modernity*. Stockholm, 1992. (73–101 p.)
24. **Žalimienė L.** *Socialinės paslaugos*. Vilnius, 2003